

**ILG'OR RIVOJLANGAN DAVLATLARDA TOVARLARNING TIF TINDA
TASNIFLANISH JARAYONLARI****Zaxro Orifjonovna Quvatova**

Bojxona qo'mitasining Bojxona institutining o'qituvchisi

Toshkent, O'zbekiston. zahrokuvatova@gmail.com

ORCID: 0009-0000-1872-6473

O'zbekiston Respublikasining Bojxona tizimi tarkibi mustaqillik yillarida tubdan qayta ko'rib chiqilib, bojxona organlarining vazifalari bugungi kun talablari asosida takomillashtirildi. Bojxona nazoratini tashkil etish va tovarlarni bojxona rasmiylashtiruvini hamda bojxona ko'rigini o'tkazishda tovarlarni ularning kimyoviy tarkibi asosida sinflash va sertifikatlashning ilg'or usullari va zamonaviy texnika asboblari qo'llash yo'lga qo'yilmoqda. Yevropa Ittifoqi mamlakatlari, Germaniya, Yaponiya, Turkiya, Ispaniya, Gollandiya, Rossiya Federatsiyasi va boshqa rivojlangan davlatlarning bojxona ishi sohasidagi tajribalari o'rganilib, bojxona ishini jahon andozalari darajasi talablariga yetkazish uchun bir qator chora-tadbirlar amalga oshirildi.

Hozirgi kunda tovarlarni tasniflash bo'yicha xalqaro davlatlarni bir qator tajribalari mavjud, bular qatorida Yevropa Ittifoqi, Germaniya, Polsha, AQSH va Xitoy kabi davlatlarni tasniflash tizimi haqidagi ma'lumotlarni ko'rib chiqamiz.

Mahsulotlar Yevropa Ittifoqiga kirganda, ular birlashtirilgan nomenklaturadagi tasnifi bo'yicha bojxona organlariga deklaratsiya qilinishi kerak. Yevropa Ittifoqiga kiruvchi barcha mahsulotlar import va eksport uchun boj stavkalari va boshqa yig'imlar, har qanday qo'llaniladigan himoya choralari (masalan, antidemping) to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan tarif kodi ostida tasniflanadi.

Yevropa Ittifoqi tasniflash tizimi uchta integratsiyalashgan komponentdan iborat bo'lib, birinchi komponent - Uyg'unlashtirilgan tizim, u 5000 ta tovar guruhini o'z ichiga olgan Jahon bojxona tashkiloti tomonidan ishlab chiqilgan va bo'limlar, boblar (2 raqam), sarlavhalar (4 raqam) va kichik sarlavhalar (6 raqam) bo'yicha iyerarxik tuzilmada tashkil etilgan nomenklaturadir. Ikkinchi komponent Yevropa Ittifoqining sakkiz xonali kodlash tizimi (ya'ni, Yevropa Ittifoqining boshqa maxsus bo'linmalari bilan uyg'unlashtirilgan tizim kodlari) bo'lib xizmat qiluvchi, Yevropa Ittifoqiga xos kodlar va ma'lumotlarni qo'shadigan Qo'shma nomenklaturadir. Bu Yevropa Ittifoqining umumiy bojxona tarifi bo'lib xizmat qiladi va Yevropa Ittifoqi ichida ham, Yevropa Ittifoqi va dunyoning qolgan qismi o'rtasidagi savdo uchun statistik ma'lumotlarni taqdim etadi. Uchinchi komponent Yevropa Ittifoqidagi muayyan tovarlarga nisbatan qo'llaniladigan barcha savdo siyosati va tarif choralari (masalan, bojlar va antidemping bojlarini vaqtincha to'xtatib turish) haqida ma'lumot beruvchi Integratsiyalashgan tarif. U Qo'shma nomenklaturaning sakkiz xonali kodidan va ikkita qo'shimcha raqamdan iboratdir.

Uyg'unlashtirilgan tizim (Harmonized system - HS) konvensiyasi Jahon bojxona tashkiloti tomonidan ishlab chiqilgan ko'p maqsadli xalqaro mahsulot tasnifi tizimidir. Uyg'unlashtirilgan tizim konvensiyasi Jahon bojxona tashkiloti tomonidan ishlab chiqilgan ko'p maqsadli xalqaro mahsulot tasnifi tizimidir. Xalqaro chegaralar orqali jo'natilayotgan tovarlarning ulkan hajmi va cheksiz xilma-xilligi bojxona organlarini tartibga solish va daromadlar bo'yicha talablarga rioya qilishni ta'minlashning yangi usullarini izlashga undadi.

HS kodeksining uchta asosiy funksiyasi mavjud:

- Import/eksport statistikasi vositasi;
- Pul (savdo soliqlari);
- Normativ (muvofiglikni baholash).

HS konvensiyasi bHSun dunyo bo'ylab tovarlar turlarini tavsiflash uchun umumiy standartdir. Ko'pgina xalqaro chegaralarga kiradigan yoki kesib o'tadigan har bir tovar ushbu kod yordamida bojxonaga deklaratsiya qilinishi kerak. Bu bHSun dunyo bo'ylab kodlarni standartlashtirishga yordam beradi. Ba'zida kodlar bir mamlakatdan boshqasiga yakuniy raqamlarida farq qilishi mumkin. Masalan, Bojxona ittifoqining HS kodlari (Rossiya, Qozog'iston, Belarusiya, Armaniston va Qirg'izistonda qo'llaniladigan kodlar) odatda Yevropa kodlaridan oxirgi ikki raqamda farq qiladi. Ammo asosiy tasniflash g'oyasi bHSun dunyo bo'ylab bir xil bo'lib, mahsulot turini, sanoatni, maqsadni va hokazolarni belgilaydigan uyg'unlashtirilgan tizim kodidagi dastlabki 4 yoki 6 ta raqamga o'rnatiladi. Kodeks 5000 ga yaqin tovar guruhlarini o'z ichiga oladi. Tizimdan 200 dan ortiq mamlakatlar va iqtisodiyotlar bojxona tariflari va xalqaro savdo statistikasini yig'ish uchun asos sifatida foydalaniladi. HS konvensiyasi hukumatlar, xalqaro tashkilotlar va xususiy sektor tomonidan ichki soliqlar, savdo siyosati, monitoring kabi boshqa maqsadlarda keng qo'llaniladi.

Shunday qilib, uyg'unlashtirilgan tizim universal iqtisodiy til va tovarlar uchun kod, shuningdek, xalqaro savdo uchun ajralmas vositadir.

Germaniya va Polsha import va eksport ma'lumotlari yechimlari sifat, hajm, mavsumiylik va geografiya bo'yicha haqiqiy import va eksport talablariga javob beradi. Bundan tashqari, HS kodlari, mahsulot tavsifi, boj, miqdor, narx va hokazolarni o'z ichiga olgan muhim eksport va import sohalari bo'yicha batafsil ma'lumot olishga yordam beradi. Germaniya va Polsha davlatlarida tovarlarga nisbatan Yevropa bojxona hamkorligi tomonidan ishlab chiqilgan 8 xonali kod raqamlaridan foydalaniladi, ya'ni dastlabki 6 ta xonasi HS tomonidan belgilangan kod raqamlari va qolgan 2 tasi esa Yevropa bojxona hamkorligi tomonidan ishlab chiqilgan kod raqamlaridir.

Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqining uyg'unlashgan tizimi (YEOII HS) - bu bojxona xizmatlari va import qiluvchilar tomonidan mahsulotlarni identifikatsiyalash, bojxona to'lovlarini undirish va bojxona deklaratsiyasini avtomatlashtirilgan tarzda qayta ishlashni osonlashtirish uchun foydalanishga yaratilgan tovarlar tasniflagichidir.

Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqining uyg'unlashgan tizimi ikkita tasniflagichdan foydalangan holda shakllantiriladi:

- Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligining uyg'unlashtirilgan tizimi (keyingi o'rinlarda - "MDH HS") - Hamdo'stlik davlatlari o'rtasida o'tkaziladigan tovarlar ma'lumotnomasi.
- Tovarlarini tavsiflash va kodlashning uyg'unlashtirilgan tizimi - Jahon bojxona tashkiloti tomonidan tovarlarni bHSun dunyo bo'ylab tasniflash uchun ishlab chiqilgan kodlash tizimi.

HS uchta shartga javob beradi:

- tovarlar 3 ta katta guruhga bo'lingan, shuning uchun ularning har birida umumiy xususiyat mavjud. Tasniflashning barcha zanjirli bo'g'inlari mustaqildir va ularni keyinchalik bo'lish mumkin;
- tovarlar faqat bitta asosiy belgisi bo'yicha tasniflanadi;
- tovarlarni tasniflash birinchi navbatda asosiy, so'ngra o'ziga xos xususiyatlarga ko'ra amalga oshiriladi.

YEOII HS kodi 10 ta raqamdan iborat bo'lib, guruh kodidan (birinchi 2 ta raqam), sarlavhadan (4 ta raqam), kichik sarlavhadan (6 raqam) va maxsus kichik sarlavhadan (8 ta raqam) iborat bo'lib, u XXXX XX XXX X sifatida yoziladi.

X, bu yerda:

XX - YEOII HS bobi;

XXXX - YEOII HS sarlavhasi;

XXXX XX - YEOII HS kichik sarlavhasi;

XXXX XX XX - YEOII HSning mahsus kichik sarlavhasi;

XXXX XX XXX X - to'liq YEOII HS kodi.

Misol uchun: raqamli kameraning YEOII HS kodi, quyidagicha:

8525
80 300 0.

YEOII HSning dastlabki 6 ta raqami HS ga, 7 va 8 raqamlari CN (Combined Nomenclature)ga, 9 chi raqamlar MDH HS ga to'g'ri keladi. 10-raqam faqat YEOII hududida kodni ko'rsatish uchun ishlatiladi.

An'anaga ko'ra, CN va HTS dan farqli o'laroq, YEOII kodlari nuqta bilan emas, balki bo'sh joy bilan ajratilgan raqamlar bloklari shaklida yoziladi. Shu bilan birga, dastlabki 6 ta raqam har doim HSga asoslangan xorijiy kodlash tizimlariga to'g'ri keladi.

YEOII HSning yana bir xususiyati tovarlarni tasniflash bo'yicha Rossiya Federal bojxona xizmati yoki boshqa YEOII a'zo-davlatining bojxona davlat organi tomonidan qabul qilingan dastlabki qarorlarning mavjudligidir.

Amerika Qo'shma Shtatlarning (keyingi o'rinlarda AQSH) Uyg'unlashtirilgan tarif jadvali (Harmonized Tariff Schedule - HTS) Kongress tomonidan qabul qilingan va 1989-yil 1-yanvarda AQSHning avvalgi tarif jadvallari o'rniga kuchga kirgan.

HTS boj, kvota va statistik maqsadlarda savdodagi barcha tovarlarni tavsiflash uchun iyerarxik tuzilmani o'z ichiga oladi. Ushbu tuzilma Bryusselda JBT tomonidan boshqariladigan Tovarlarini tavsiflash va kodlashning uyg'unlashtirilgan xalqaro tizimiga (HS) asoslangan:

- 4 va 6 xonali HS mahsulot toifalari;
- 8 xonali noyob AQSH tariflari qatoriga;
- 10 xonali huquqiy bo'lmagan statistik hisobot toifalariga bo'lingan.

Ushbu tizimdagi tovarlarni tasniflash AQSHning umumiy va qo'shimcha izohlash qoidalariga muvofiq amalga oshirilishi kerak, bunda eng aniq shartni topish uchun 4-raqamli pozitsiya darajasidan boshlab, so'ngra quyi toifalarga o'tish kerak. Boj stavkalarining "umumiy" kichik ustunida AQSHning savdo munosabatlari bo'yicha odatiy boj stavkalari mavjud; ba'zi NTR (National Trade Repositories) mamlakatlari mahsulotlari "maxsus" kichik ustunda aks ettirilgan imtiyozli tarif dasturlari uchun mos bo'lishi mumkin. 2-ustun ("qonuniy stavkalar" deb ataladi) umumiy eslatma; umumiy eslatmalar HTSni qo'llash qoidalarini belgilaydi. Embargolar, antidemping bojlari, kompensatsiya bojlari va Ijroiya hokimiyati tomonidan boshqariladigan boshqa juda aniq masalalar HTSda mavjud emas.

HS yoki HTS kodi Uyg'unlashtirilgan tizim yoki Uyg'unlashtirilgan tarif jadvalini anglatadi. Jahon bojxona tashkiloti tomonidan ishlab chiqilgan kodlar xalqaro savdoga qo'yilgan tovarlarni tasniflash va aniqlash uchun ishlatiladi. Mahsulotni xalqaro miqyosda import qilish yoki eksport qilish uchun sotiladigan tovarga import qilinadigan mamlakatning uyg'unlashtirilgan tarif jadvaliga mos keladigan HTS kodi berilishi kerak.

HS kodi va HTS kodi o'rtasidagi farq kod ichidagi raqamlar sonidir: 6 raqamdan iborat kod universal standartdir (HS Code); 7-10 raqamli kod (HTS Code) alohida import mamlakatlari tomonidan belgilanadi.

Ushbu kodlar muhim ahamiyatga ega, chunki ular nafaqat sotiladigan mahsulotning tarif boj stavkasini aniqlaydi, balki ular 200 ga yaqin mamlakatlarda qo'llaniladigan xalqaro savdo statistikasini ham saqlaydi. AQSH aholini ro'yxatga olish Qo'shma Shtatlar import va eksport qiladigan har bir mahsulotning qiymati, miqdori, vazni, savdo qilingan mamlakatlar va boshqalarni aniqlash uchun ushbu kodlardan foydalanadi. Ushbu kodlar 2 xonali bo'limlardan iborat bo'lib, hozirgi vaqtda 99 ta bo'lim mavjud bo'lib, ma'lum bir 10 xonali kodgacha qisqartiriladi.

USITC 1988- yildagi Omnibus savdo va raqobatbardoshlik to'g'risidagi qonunga muvofiq HTSni (bosma va onlayn) saqlaydi va nashr etadi. Biroq, Ichki xavfsizlik

departamentining bojxona va chegarani himoya qilish organi HTSni talqin qilish va amalga oshirish uchun javobgar hisoblanadi.

Harmonized Tariff Schedulening to'rtinchi versiyasi 2022-yil 4-iyul kuni kuchga kirgan.

Qo'shma Shtatlarning uyg'unlashtirilgan tarif jadvali (HTS) Qo'shma Shtatlarga import qilinadigan tovarlar uchun tarif stavkalarini aniqlash uchun asosiy manba hisoblanadi. AQSH Uyg'unlashtirilgan tariflar jadvali tovarni uning nomi, qo'llanilishi, tovar tayyorlangan material va boshqa ma'lumotlarga ko'ra tasniflaydi. Bu yerda asosan mahsulotning HTS kodi bilan belgilanadigan bir nechta asosiy muammolar mavjud, ular:

- bojlar;
- bojlar bo'yicha hisoblangan boshqa soliqlar (QQS);
- import yoki eksport kvotalari;
- eksport nazorati;
- erkin savdo kelishuvi (FTA) sertifikatlari;
- nazorat qiluvchi organning boshqa talablari;
- antidemping, kompensatsiya va boshqa jazo majburiyatlari;
- boshqa mahsulotlar tasnifi: Ba'zi mahsulotlar kitobda maxsus ko'rsatilgan, ko'plari esa yo'q.

Mos kelmaslik oqibatlarini xalqaro savdoda bir nechta to'siqlarga duch kelishadi. Agar yuk jo'natuvchi keyingi tekshiruv, jarimalar va hokazolar bilan vaziyatni tuzatmasa, to'siqlar kuchayadi. AQSH bojxona va chegara nazorati odatiy huquqbuzar bo'lgan jo'natuvchilar uchun barcha import va eksportlarni muzlatish huquqiga ega.

AQSHda Uyg'unlashtirilgan tariflar jadvali tasnifi rasmda ko'rsatilganidek, 10 xonali raqamdir. Birinchi olti raqam xalqaro miqyosda uyg'unlashtirilgan bo'lim va pozitsiyadan iborat. Oxirgi to'rtta raqam AQSHga xos bo'lib, AQSH tarif stavkalari va statistik hisobotlardan iboratdir.

AQSH Xalqaro Savdo Komissiyasi AQSHning uyg'unlashtirilgan tariflar jadvalini yuritadi va e'lon qiladi.

AQSH bojxona xizmati HTSUSni boshqarish, jumladan import qilinadigan tovarlarni tasniflash, bojlarini undirish, kelib chiqqan mamlakat to'g'risida qaror qabul qilish, boshqa federal idoralarning talablarini bajaradi.

AQSH Aholini ro'yxatga olish byurosi HTSUS tasnifi bo'yicha to'plangan savdo ma'lumotlarini tuzadi va hisobot beradi va savdo balansi statistikasini yaratadi. Shuningdek, u Eksport uchun B jadvalini yuritadi va nashr etadi, uning tuzilishi ham xalqaro HSga asoslanadi.

AQSHning 2022-yil 9-apreldan kuchga kirgan 117-110-sonli davlat qonuniga muvofiq, Rossiya va Belorussiyadan AQSHning bojxona hududiga olib kirishga ruxsat berilgan barcha mahsulotlar uchun boj stavkasi 2-ustunda baholanadi.

Xitoy mahsuloti bo'lgan tovarlarga qo'shimcha bojlar bo'yicha tarif raqamlari ro'yxati mavjud.

Xitoy tajribasi: Xitoy portiga olib kiriladigan tovarlarning bojxona deklaratsiyasidan avval birinchi tovarlarning HS bo'yicha tasnifi nazorat qilinadi.

Faqat tovar HS tasnifidan so'ng, ushbu tovar uchun quyidagi elementlarni aniqlash mumkin:

- Bojxona deklaratsiyasi jarayonini aniqlash;
- CIQ (China inspection and Quarantine) tekshiruvi va karantin nazorati talablarini aniqlash;
- Nazorat qiluvchi organlarning ushbu tovarni bozorgacha tasdiqlash talablarini aniqlash va hokazo.

Garchi Xitoyda tovarlarni tasniflash qoidalari JBTning "Tovarlar tavsiflash va kodlashning HS to'g'risidagi xalqaro konvensiya" ga ko'proq mos kelishiga qaramay, hali ham ko'plab farqlar va maxsus mahalliy talablar mavjud.

Agar Xitoyda tovar tasnifining maxsus talablarini to'g'ri bajarilmasa, noto'g'ri HS tovar tasnifiga olib kelishi mumkin va bu jarayon o'z- o'zidan noto'g'ri HS kodlari bilan Xitoy bojxona rasmiylashtiruvini qo'llashda quyidagi oqibatlariga olib keladi:

- bojxona rasmiylashtiruvidagi kechikishlar;
- yuklarni olib qo'yish;
- katta jarimalar;
- kompaniyaning kredit darajasini pasaytirish;
- monitoring ro'yxatiga kiritilishi;
- kontrabandada gumon qilinib - qasddan boj to'lashdan bo'yin tovlagan, hatto fuqarolik va jinoiy ayblovlariga duchor bo'lishi va boshqalar.

Tovarlarni tavsiflash va kodlashning HS, shuningdek tarif nomenklaturasining HS sifatida ham tanilgan, sotiladigan mahsulotlarni tasniflash uchun nomlar va raqamlarning xalqaro standartlashtirilgan tizimi. U 1988-yilda kuchga kirgan va shu vaqtdan boshlab Jahon bojxona tashkiloti (JBT) (sobiq Bojxona hamkorligi kengashi), Belgiyaning Bryussel shahrida joylashgan, 200 dan ortiq a'zo davlatlarni o'z ichiga olgan mustaqil hukumatlararo tashkilot tomonidan ishlab chiqilgan va qo'llab-quvvatlanmoqda. To'liq kodning 8-12 xonali raqamlari mavjud. Uyg'unlikni ta'minlash uchun kelishuvchi tomonlar kamida 4 va 6 xonali kodlarni, xalqaro qoidalar va eslatmalarni qo'llashlari kerak, ammo qo'shimcha kichik toifalar va eslatmalarni qabul qilishlari mumkin. Xitoy 1992-yil 1-yanvarda HSga qo'shildi, Xitoy 10 ta raqamli HS kodini ishlatmoqda. 2018-yil 1-avgustdan boshlab Xitoyning bojxona tovar HS kodi 10 raqamli HS kodidan yangi 13-raqamli HS kodiga o'zgartirildi.

XXXXXXXX - Xitoy Xalq Respublikasining import va eksport tarifi;

XXXXXXXXXXXX - Bojxona nazoratining qo'shimcha raqamlari;

XXXXXXXXXXXXXXXX - Tekshirish va Karantin uchun qo'shimcha raqamlar.

8-raqam - "Xitoy Xalq Respublikasining import va eksport tarifi" tovar HS kodi;

9 va 10-raqamlari bojxona nazoratining qo'shimcha raqamlari;

11-13- raqamlari esa tekshirish va karantin uchun qo'shimcha raqamlardir.

2022-yil 1-yanvardan boshlab GACC (General Administration of Customs of China) ro'yxatga olish raqami import qilinadigan oziq-ovqat mahsulotlarining Xitoy yorlig'ida chop etila boshladi.

2021-yil aprel oyida Xitoy Bosh bojxona boshqarmasi (GACC) 2 ta reglamentni, GACC 248-sonli va 249-sonli qarorini chiqargan. GACC 248-sonli qarori barcha xorijdagi oziq-ovqat ishlab chiqaruvchilari, qayta ishlovchilari va saqlash joylarini GACCda ro'yxatdan o'tishlarini talab qiladi. GACC 249-sonli qarori, GACC ro'yxatga olish raqami import qilinadigan oziq-ovqat mahsulotlarining Xitoy yorlig'ida chop etilishini talab qiladi. 248-sonli qaror ham, 249-sonli qaror ham 2022-yil 1-yanvardan kuchga kirishi belgilangan edi.

Xitoyning Uyg'unlashtirilgan tizimini tuzilishi quydagidan iborat:

Bo'lim-22 ta

Guruh-98 ta

Pozitsiya- 5000 ta

Xitoyga import qilinadigan barcha tovarlarga 3 turdagi ta'rif turlari to'lanishi shart:

- bojxona to'lovi;
- qo'shilgan qiymat solig'i;
- iste'mol solig'i.

Har bir davlat tashqi iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish chog'ida belgilangan chora – tadbirlarning asosiy maqsadi mamlakat iqtisodiy manfaatlarini himoya qilgan holda uning iqtisodiyotini jahon xo'jaligiga muammolarsiz integratsiyalashuvini ta'minlashga

qaratilgan. Shu sababli, O'zbekiston Respublikasida bojxona tartib taomillarini xalqaro me'yorlar asosida yanada rivojlantirib borish katta ahamiyatga egadir.

O'zbekiston Respublikasida barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash tashqi savdoni erkinlashtirish, eksport – import jarayonlarini imkoni boricha soddalashtirish, bojxona faoliyatini xalqaro andozalarga mos ravishda ta'minlash va sohaga innovatsiyon texnologiyalarni joriy etib borish, raqamlashtirish kabilar hozirda asosiy vazifalardan hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Учебно-справочное пособие по классификации товаров в соответствии с ТН ВЭД РФ.- М.: ДГУП «Ростаможинформ», 2001. -310 стр.
2. Н.М.Чечеткина, Т.И.Путилина, В.В.Горбунева. Товарная экспертиза. Серия “Учебники и учебные пособия”. Ростов н/Д: “Феникс”, 2000 г. -512 с.
3. Особенности классификации товаров по ТН ВЭД. Серия «Таможня и Право». – СПб.: «ТИРЕКС», 2002. - 212 стр.
4. Товарная номенклатура внешнеэкономической деятельности Учебник Санкт-Петербург 2012 Г.Ю.Федотова.
5. Dmitry V. Korf “Commodity Nomenclature and Classification of Goods for Customs Purposes in the Eurasian Economic Union” Associate Professor, Department of Financial, Customs and Tax Law, Law Faculty, National Research University Higher School of Economics, Candidate of Juridical Sciences.
6. Яценко Наталья Петровна «Повышение эффективности таможенного
7. контроля на основе совершенствования механизма классификации товаров» :
8. Дис канд. экон. наук : 08.00.05 : Москва, 2004 163 с. РГБ ОД, 61:05-8/1505
9. Е.И.Андреева, В.В.Говоров «Классификация и идентификация товаров в таможенных целях»- Вестник российской таможенной академии №2 2020.
- 10.
- 11.